

ROZPRAWY I STUDIA
Z PRAWA PRYWATNEGO
MIĘDZYNARODOWEGO

Andrzej Mączyński

AMM

ROZPRAWY I STUDIA
Z PRAWA PRYWATNEGO
MIĘDZYNARODOWEGO

Andrzej Mączyński

AMM

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

 Wolters Kluwer

Warszawa 2017

Publikacja została dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego
Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez Krajową Radę Notarialną
Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez Fundację na rzecz Bezpiecznego Obrotu Prawnego
Wydanie publikacji zostało dofinansowane przez Izbę Notarialną w Krakowie

Wydawca
Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Łamanie
Violet Design

Projekt okładki
Marta Baranowska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Andrzej Mączyński, 2017

ISBN: 978-83-264-8687-6

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Przedmowa	7
-----------------	---

CZĘŚĆ I

ROZWÓJ PRAWA PRYWATNEGO MIĘDZYNARODOWEGO

Polskie i unijne prawo prywatne międzynarodowe w perspektywie komparatystycznej (2016) ...	11
Znaczenie prac Fryderyka Zolla w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego (1994)	36
Działalność Michała Rostworowskiego w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego (2011)	50
Próba ujednoczenia prawa prywatnego międzynarodowego państw słowiańskich (2010)	61

CZĘŚĆ II

ZAGADNIENIA KODYFIKACYJNE

O potrzebie, zakresie i sposobie reformy polskiego prawa prywatnego międzynarodowego (2005)	77
Polskie prawo prywatne międzynarodowe u progu XXI wieku (2006)	101
Europejski kontekst rekodyfikacji polskiego prawa prywatnego międzynarodowego (2009)	123

CZĘŚĆ III

INSTYTUCJE OGÓLNE

Kodyfikacyjne zagadnienia części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego (2009)	141
Ustawowe odesłania do umów międzynarodowych i rozporządzeń unijnych dotyczących prawa prywatnego międzynarodowego (2010)	169
Zamieszkanie jako podstawa łącznika normy kolizyjnej (1978)	184
Wskazanie kilku praw przez normę kolizyjną prawa prywatnego międzynarodowego (1994) ...	203
Stosowanie norm kolizyjnych obcego prawa prywatnego międzynarodowego (2013)	219
Forma oświadczenia woli w polskim i europejskim prawie prywatnym międzynarodowym (2009)	241
Prawo lotnicze a prawo prywatne międzynarodowe (2007)	260

CZĘŚĆ IV PRAWO OSOBOWE

Statut personalny osób fizycznych. Refleksje <i>de lege lata</i> i <i>de lege ferenda</i> (2008)	275
Prawo właściwe dla ubezwłasnowolnienia i uznania za zmarłego (2013)	296
Uznanie nazwiska w świetle konwencji nr 31 Międzynarodowej Komisji Stanu Cywilnego z 2005 r. (2006)	310
Kolizyjna problematyka nazwiska (2011)	319
Propozycja ujednoczenia międzynarodowego prawa nazwisk w Unii Europejskiej (2016)	343

CZĘŚĆ V PRAWO RODZINNE

Stosunki rodzinne w projekcie nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym (2007) ...	357
Nowa regulacja międzynarodowego prawa rodzinnego (2014)	371
Działanie klauzuli porządku publicznego w sprawach dotyczących zawarcia małżeństwa z cudzoziemcem (1989)	397
Rozwód w prawie prywatnym międzynarodowym (1983)	407
Ustanie małżeństwa z przyczyn innych niż rozwód w prawie prywatnym międzynarodowym (1980)	579
Międzynarodowe prawo rodzicielskie w ustawodawstwach państw europejskich (1992)	599
Przysposobienie w polskim prawie prywatnym międzynarodowym (1999)	627
Konwencja o prawach dziecka a polskie przepisy o przysposobieniu (1994)	642
Wielość źródeł prawa prywatnego międzynarodowego i spowodowane nią kolizje norm kolizyjnych (na przykładzie norm dotyczących zobowiązań alimentacyjnych) (2012)	650

CZĘŚĆ VI PRAWO SPADKOWE

Forma testamentu w polskim prawie prywatnym międzynarodowym (1974)	675
Kolizyjna problematyka czynności prawnych na wypadek śmierci (zagadnienia wybrane) (1979)	834
Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych a prawo prywatne międzynarodowe (1986)	852
Nota bibliograficzna	873

PRZEDMOWA

Niedawno przypadła 70. rocznica urodzin Profesora Andrzeja Mączyńskiego, a wkrótce minie 50 lat od podjęcia przez Niego pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim. Rocznice te dały impuls do wydania niniejszego zbioru Jego rozpraw i artykułów z prawa prywatnego międzynarodowego. Publikacja ta stanowi wyraz naszego podziękowania za możliwość kształcenia się pod Jego kierunkiem i lata wspólnej pracy uniwersyteckiej.

Profesor Andrzej Mączyński, uczeń profesorów Kazimierza Przybyłowskiego i Józefa Skąpskiego, swoją pracę naukową związał z Uniwersytetem Jagiellońskim. Był inicjatorem utworzenia i wieloletnim kierownikiem Katedry Prawa Prywatnego Międzynarodowego, a wcześniej prodziekanem Wydziału Prawa i Administracji oraz kierownikiem Studium Podyplomowego Wymiaru Sprawiedliwości.

Pod kierunkiem Profesora Andrzeja Mączyńskiego zostały przygotowane i obronione rozprawy doktorskie Bogusławy Gneli, Magdaleny Lijowskiej, Piotra Mostowika, Marcina Czepelaka, Anny Juryk, Elżbiety Koszel, Anny Wysockiej-Bar, Katarzyny Mikszy, Anny Sapoty i Edyty Figury-Góralczyk, dotyczące prawa prywatnego międzynarodowego i prawa cywilnego. Większość tych rozpraw opublikowano drukiem, a niektóre zostały nagrodzone i wyróżnione. Spośród uczniów Profesora dotychczas jedna osoba uzyskała tytuł naukowy profesora, a dwie – stopień naukowy doktora habilitowanego. Pod Jego kierunkiem przygotowywane są kolejne rozprawy doktorskie.

Drugą instytucją naukową, z którą związał się Profesor Andrzej Mączyński, jest Polska Akademia Umiejętności. Profesor został wybrany do Akademii w 1996 r., obecnie jest jej członkiem czynnym i dyrektorem Wydziału Historyczno-Filozoficznego. Współpracuje też z zagranicznymi instytucjami i stowarzyszeniami naukowymi: Académie Internationale de Droit Comparé, Association Henri Capitant des Amis de la Culture Juridique Française, Commission on European Family Law oraz Forschungsstelle für Europäische Rechtsentwicklung und Privatrechtsreform przy Wydziale Prawa Uniwersytetu Wiedeńskiego.

Od wielu lat Profesor z godnym podziwem zaangażowaniem kieruje, jako redaktor naczelny, wydawaniem ukazującego się od 1992 r. „Kwartalnika Prawa Prywatnego”, zapewniając mu wyjątkowo wysoką pozycję wśród naukowych czasopism prawniczych. Wcześniej był sekretarzem redakcji rocznika „Archivum Iuridicum Cracoviense”, a obecnie jest członkiem rad programowych kilku prawniczych czasopism krajowych („Polish Yearbook of International

Law”, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego”, „Forum Iuridicum”, „Metryka”, „Palestra”, „Rejent”) i zagranicznych („Zeitschrift für das gesamte Familienrecht”, „Czech Yearbook of International Law”).

Profesor Andrzej Mączyński wchodzi w skład Rady Naukowej Polskiego Słownika Biograficznego. Jest członkiem honorowym Związku Polskich Artystów Plastyków i Stowarzyszenia Urzędników Stanu Cywilnego oraz członkiem Association de la Bibliothèque Polonaise de Paris.

Po przełomie ustrojowym 1989 r. był członkiem Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów oraz Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przy Ministrze Sprawiedliwości. W 1997 r. został przez Sejm wybrany sędzią Trybunału Konstytucyjnego, a w 2001 r. Prezydent Rzeczypospolitej powołał go na stanowisko wiceprezesa Trybunału. Profesor był także członkiem Państwowej Komisji Wyborczej oraz Rady Programowej Centrum Studiów Wyborczych.

Dorobek naukowy Profesora Andrzeja Mączyńskiego w dziedzinie nauk prawnych jest wieloletni. Obejmuje prawo prywatne międzynarodowe i międzynarodowe postępowanie cywilne, prawo cywilne (w szczególności prawo rodzinne, prawo spadkowe, prawo mieszkaniowe), a także prawo konstytucyjne (w tym zagadnienia kontroli konstytucyjności prawa i roli zasad ustrojowych w poszczególnych dziedzinach prawa) oraz historię prawa.

Szczególną doniosłość mają Jego rozprawy i studia dotyczące szeroko rozumianego prawa prywatnego międzynarodowego – dziedziny mającej duże znaczenie we współczesnym świecie, gdy relacje międzyludzkie przekraczają granice państw. Zgromadzenie w jednym tomie tekstów poświęconych tej tematyce, wydanych w niewielkich nakładach lub rozproszonych w czasopiśmie i pracach zbiorowych, ma ułatwić czytelnikom zaznajomienie się z dorobkiem naukowym Profesora. Jesteśmy przekonani, że dorobek ten może inspirować kolejne pokolenia prawników.

Prace zebrane w niniejszej książce zostały pogrupowane stosownie do ich tematyki. Taki układ powinien ułatwić korzystanie ze zbioru. Na końcu tomu znajduje się wykaz pierwodruków zamieszczonych w nim prac oraz pozostałych publikacji Profesora z dziedziny prawa prywatnego międzynarodowego.

Dziękujemy za współfinansowanie publikacji Państwu Dziekanom Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego Prof. dr hab. Krystynie Chojnickiej i Prof. dr hab. Jerzemu Pisulińskiemu oraz Krajowej Radzie Notarialnej, Izbie Notarialnej w Krakowie i Fundacji na rzecz Bezpiecznego Obrotu Prawnego.

Droga uczonego i nauczyciela, którą przebył w ciągu 50 lat Profesor Andrzej Mączyński, nie kończy się. Katalog Jego osiągnięć nie jest zamknięty. Wyrazamy Profesorowi Andrzejowi Mączyńskiemu głębokie uznanie za wybitne osiągnięcia w pracy naukowej i działalności publicznej oraz podziękowania za wieloletnią opiekę naukową i współpracę uniwersytecką. Prosimy również o przyjęcie życzeń wszelkiej pomyślności w dalszej pracy i życiu osobistym.

*W imieniu uczniów i współpracowników
Piotr Mostowik i Kazimierz Zawada*

Część I

**ROZWÓJ PRAWA PRYWATNEGO
MIĘDZYNARODOWEGO**

POLSKIE I UNIJNE PRAWO PRYWATNE MIĘDZYNARODOWE W PERSPEKTYWIE KOMPARATYSTYCZNEJ

(2016)

I

Komparatystyka prawnicza jako jedna z dziedzin nauk prawnych i prawo prywatne międzynarodowe jako jedna z gałęzi systemu prawa są oparte na takim samym założeniu faktycznym, którym jest obowiązywanie w poszczególnych państwach norm prawnych o odmiennej treści¹. Zadaniem komparatystyki jest ustalanie różnic i podobieństw tych norm, wyjaśnienie ich przyczyn oraz ocena skutków. Przedmiotem porównania mogą być poszczególne normy lub instytucje albo całe systemy prawne. Badania komparatystyczne mogą też dotyczyć unormowań obowiązujących w tym samym państwie, jeżeli obowiązują w nim normy o zakresie zastosowania zróżnicowanym pod względem terytorialnym, personalnym lub przedmiotowym². Można też analizować porównawczo normy kolejno obowiązujące w tym samym państwie, w tym jednak przypadku mówi się raczej o badaniach historycznoprawnych, a nie komparatystycznych. Wyniki badań komparatystycznych są przydatne przy dokonywaniu wykładni

¹ Relacje tych dziedzin są omawiane zarówno w pracach poświęconych komparatystyce jak prawu. Zob. np. Ch. v. Bar, P. Mankowski, *Internationales Privatrecht*, Bd I: *Allgemeine Lehren*, München 2003, s. 93–99, R. Langeais, *Grands systèmes de droit contemporain, Approche comparative*, Paris 2016, s. 529–531 i cyt. tam dalsza literatura. Zapewne pierwsze w języku polskim opracowanie tej problematyki to ogłoszony w 1878 r. w „Gazecie Sądowej Warszawskiej” artykuł A. Kraushara, *O jurysprudencji porównawczej w prawie prywatnym międzynarodowym*.

² Zróżnicowanie pod względem terytorialnym (a częściowo personalnym – w dziedzinie prawa małżeńskiego w b. zaborze rosyjskim) miało miejsce w Polsce do końca 1946 r. W tym okresie powstało kilka wartościowych opracowań przedstawiających w ujęciu komparatystycznym normy prawa cywilnego obowiązującego w Polsce: W.L. Jaworski, *Prawo cywilne na ziemiach polskich*, t. I, *Źródła, prawo małżeńskie osobowe i majątkowe*, Warszawa–Kraków 1919, t. II cz. 1: *Rodzice i dzieci*, Warszawa–Kraków 1920, F. Zoll, *Prawa rzeczowe na ziemiach polskich*, cz. I, Warszawa–Kraków 1920, R. Longchamps de Berier, *Wstęp do nauki prawa cywilnego ze szczególnym uwzględnieniem kodeksów obowiązujących b. Królestwie Kongresowem, w Małopolsce i w. W. Ks. Poznańskim*, Lublin 1922, a także cykl wykładów H. Konica. Porównawcza analiza prawa zobowiązań zajmuje wiele miejsca w opracowanym przez R. Longchamps de Berier *Uzasadnieniu projektu kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1934–1939.

przepisów obowiązujących, a także mogą być wykorzystane przy tworzeniu nowych przepisów. Szczególnie interesującym problemem jest wzajemne oddziaływanie systemów prawnych różnych państw. Na tej podstawie wyróżnia się systemy promieniujące i systemy naśladowe. Współcześnie wpływ na treść norm ustanawianych przez prawodawców krajowych wywierają też normy i projekty norm opracowane przez organizacje międzynarodowe, instytucje naukowe, a nawet pojedynczych uczonych.

Prawo prywatne międzynarodowe ma za zadanie rozwiązywanie praktycznych problemów spowodowanych odmiennością norm należących do poszczególnych systemów prawnych. Pełni ono funkcję pomocniczą w stosunku do prawa prywatnego (prawa cywilnego *sensu largo*). W dziedzinie stosunków regulowanych przez normy posługujące się metodą cywilistyczną podstawowym problemem związanym ze zróżnicowaniem treści norm prawa prywatnego obowiązujących w różnych państwach jest wskazanie, które z praw obowiązujących w różnych państwach powinno być zastosowane jako podstawa rozstrzygnięcia danej sprawy. Wskazanie to następuje za pomocą szczególnego rodzaju norm, zwanych normami kolizyjnymi³. Wskazując właściwe prawo normy kolizyjne prawa prywatnego międzynarodowego rozgraniczają sfery zastosowania praw poszczególnych państw. Takie ujęcie funkcji tych norm mogłoby uzasadniać oczekiwanie, że wskazanie prawa następuje według takich samych kryteriów niezależnie od tego, w którym państwie rozpatrywana jest sprawa.

W rzeczywistości jest inaczej. Normy kolizyjne obowiązujące obecnie w poszczególnych państwach, zarówno te ukształtowane przez orzecznictwo, jak wyrażone w przepisach prawa pozytywnego, różnią się pod względem treści. Wskutek tego także one mogą być przedmiotem zainteresowania komparatystyki prawniczej. Różnice dotyczą zarówno hipotez tych norm (czyli określania sytuacji, w której dana norma znajduje zastosowanie), jak ich dyspozycji (czyli określenia czynników umożliwiających zidentyfikowanie właściwego prawa⁴). Zróżnicowaną treść mają także normy wyznaczające zasięg jurysdykcji przysługującej sądom danego państwa (normy jurysdykcyjne) oraz normy regulujące skuteczność orzeczeń zagranicznych i sporządzonych tam dokumentów urzędowych⁵. To zróżnicowanie, atrakcyjne dla komparatysty, pociąga za

³ Normy kolizyjne występują także w tzw. prawie intertemporalnym. Prawo to składa się z norm regulujących problemy powstaje w związku ze zmianą norm obowiązujących w tym państwie. Kryterium decydującym o rozstrzygnięciu tego problemu jest to, w okresie obowiązywania którego prawa nastąpiły zdarzenia stanowiące istotne elementy stany faktycznego danej sprawy. Zastosowanie tego kryterium sprawia trudności w sprawach, w którym w dacie wejścia w życie nowego prawa zrealizowane były tylko niektóre z istotnych elementów stanu faktycznego. Charakter kolizyjny mają też normy rozstrzygające tzw. zbieg norm.

⁴ Współcześnie czynnikami tymi są: związek łączący sprawę z którymś z krajowych systemów prawnych albo wola zainteresowanych osób. Niezależnie od tego prawo przewiduje różnego rodzaju mechanizmy przeciwdziałające wydawaniu rozstrzygnięć o treści zbyt różniącej się od rozstrzygnięć opartych na prawie krajowym.

⁵ Normy regulujące te kwestie zaliczane są do tzw. prawa międzynarodowego postępowania cywilnego. Komparatystyczne przedstawienie tej dziedziny zawiera praca H. Trammera, *Zarys problematyki międzynarodowego procesu cywilnego państw kapitalistycznych*, Warszawa 1956.

sobą negatywne następstwa praktyczne. Polegają one na tym, że takie same sprawy bywają odmiennie rozstrzygane. Co więcej – nawet ta sama sprawa może być przedmiotem odmiennych rozstrzygnięć wydanych przez sądy różnych państw.

Dążenie do zapobieżenia niejednolitości rozstrzygnięć może być realizowane w dwojaki sposób – przez ujednolicenia norm merytorycznych i przez ujednolicenie norm regulujących kolizje praw (a także kolizje władz). Może ono być osiągnięte w drodze recepcji prawa obowiązującego w innym państwie albo być wynikiem współdziałania kilku państw prowadzącego do zawarcia bi- lub multilateralnej umowy międzynarodowej. Ujednolicone w ten sposób normy merytoryczne przeważnie odnoszą się tylko do tzw. sytuacji międzynarodowych (czyli związanych w określony sposób z prawem przynajmniej dwóch państw). To prowadzi do multiplikacji systemów norm merytorycznych obowiązujących w tym samym państwie. Normy kolizyjne wyrażone w postanowieniach zawieranych dawniej umów międzynarodowych miały podobnie ograniczony zakres zastosowania, ale zawierane współcześnie multilateralne umowy międzynarodowe wprowadzają normy kolizyjne o nieograniczonym zakresie sytuacyjnym, czyli wskazujące prawo właściwe bez względu na to, czy jest to prawo państwa, w którym obowiązuje dana umowa. Ujednolicenie norm kolizyjnych jest uważane za łatwiejszy do wykorzystania instrument zapewniający międzynarodową jednolitość rozstrzygnięć, bo posługujące się nim państwa nie rezygnują ze swobody decydowania o treści norm swego prawa merytorycznego, bardziej niż normy kolizyjne uwarunkowanych ideologicznie i zależnych od panującej w danym społeczeństwie tradycji.

Tu warto zwrócić uwagę, że ustawowa regulacja prawa prywatnego międzynarodowego utrwała zróżnicowanie norm obowiązujących w różnych państwach, a tym samym utrudnia ich ujednolicenie w skali międzynarodowej. Dlatego pożądane jest, aby ustawodawca krajowy starał się nadać tworzonym przez siebie normom taką treść, aby mogły one stać się częścią przyszłej kodyfikacji międzynarodowej, nawet gdyby stworzenie takiej kodyfikacji było odległe w czasie. Także sąd, dokonując wykładni krajowych przepisów prawa prywatnego międzynarodowego, powinien dążyć do tego, aby była ona zgodna z wykładnią przepisów zagranicznych normujących tę samą kwestię.

Samo obowiązywanie w kilku państwach przepisów o jednakowym brzmieniu nie zapewnia jeszcze ich jednolitego stosowania we wszystkich tych państwach. To zagwarantować może istnienie organu wyposażonego w kompetencję do dokonywania jednolitej wykładni ujednoliconych przepisów. W braku takiego organu istotne znaczenie ma wiedza o praktyce stosowania tych przepisów w innych państwach.

Ujednolicenie prawa prywatnego międzynarodowego w Unii Europejskiej⁶ dokonywało się początkowo za pomocą umów międzynarodowych zawieranych przez

⁶ Dla uproszczenia nazwy tej używam zamiast nazw oznaczających organizacje poprzedzające Unię, czyli Europejską Wspólnotę Gospodarczą i Wspólnotę Europejską.

9 788326 486876 W01P01

ISBN 978-83-264-8687-6

9 788326 486876

Cena 299 zł (w tym 5% VAT)